

(Շար. տես «Բազմադիպ» 1936, էջ 49)

ՀԱՒ ԱՏԱՄԻՔ

է. . . մարմինի յարոշրեան վորդապետութիւնը: Ամենեւ անբանաւոր յայտարարութիւնը կը բռնի ան՝ թագմարիւ մարդերոշ, ըլլան անոնք Քրիստոսի հօտեւ ներս կան դոշրս դիքք բռնողներ, ամենեւ անբանաւորը՝ զոր Քրիստոսի Եկեղեցիւն ըրած ըլլայ և նեւ տած՝ դարերոշ և մարդերոշ առջեւ՝ ճշմարտոշրեան մը պիտակովը: Կը բռնի ան հաստատում մը՝ գրեթէ հայհոյանք՝ մարդկային իմացականոշրեան դեմ: Կան նոյն խակ Եկեղեցականներ՝ որ խիղձ կ'ընեն անդրադատեալոշ և խօսերոշ անոր վրայ, նախապաշարեալ և տգետ երեւեալոշ վախեն, ոչր մնաց պաշպանեալոշ զայն» (Սիոն Թ. 5, էջ 140):

Եւ տակաւին յառաջաբանն է այս իր ցնորբաբանութիւններուն, որոնց նմաններ զԺուար թէ ելած ըլլան ուղղակի կրօնի պաշտօնեայ նկատուածի մը զրջէն: Իրենց կոչումին գիտակից բերաւոր Հոգեւորականներու համար Եկեղեցւոյ պահանջածը աստուածային Յայտնութեան մէկ լուսասփիւռ ճառագայթն է, ճշմարտութիւնը ինքնին՝ արեւէն աւելի պայծառ ու անվիճելի: Այս եղած է բարեպաշտ քրիստոնէին անխախտ համոզումը անարգ սլաքներու դէմ, թէեւ զան անոնք վանական մթնոլորտէ մը: Մեր այս առղբը ցոյց պիտի տան որ ոչ թէ Քրիստոսի մարմնին յարոշրեան է հայհոյանք մարդկային իմացականութեան դէմ, ինչպէս կը բանդագուշէ ինք անօրինակ լրբութեամբ, այլ՝ ընդհակառակն՝ այդ հաւատոյ վարդապետութեան ուրացումն է

3. Տե՛ս Յունուար - Փետրուար ամսաթիւ, էջ 53,
ջան. 4:

տելով հանդերձ քրիստոնէական թէ հայ-
րենական սրբութիւններ, կրնայ եղեր մի
և նոյն ատեն ըլլալ հաւատարիմ Ս. Հարց,
Առաքելոց, Տիրոջ և Ս. Եկեղեցոյ:

Մեզի կը մնայ վկայութիւններով յի-
շեցնել սուրբ Յարութեան ուղղափառ վար-
դապետութիւնը, ինչպէս նաեւ հարազատ
իմաստները Ս. Գրոց մէկ երկու խօսքե-
րուն՝ որոնք յայտնապէս կը դատապար-
տեն իր կրօնաքանդ սկզբունքները:

*
* *

Քրիստոսի յարութիւնը մարդկութեան
յոյսն ու քրիստոնէութեան մեծագոյն յաղ-
թանակն ըլլալու համար, ինչպէս է իրօք,
հարկ էր որ փաստն ու փառքը կազմէր
Անոր աստուածութեան: Յարութիւն և աս-
տուածութիւն այս խորհուրդին մէջ իրա-
րու լրացուցիչ եզրեր են, կարելի չէ մին
ենթադրել՝ առանց միւսին: Ան որ աս-
տուած չէ՝ չի կրնար ինքզինք յարուցա-
նել, բայց Քրիստոս կըցաւ կենդանացնել
իր մեռած մարմինը, ուրեմն Աստուած է:
Քրիստոնէութեան անխորտակելի հաւատ-
քը այս մասին հաստատուած է շատ ամ-
բակուռ և աներկբայելի հիմերու վրայ:
Վասնզի խորապէս համոզուած ենք նախ
թէ այդ Յարուցեալը Հօր Աստուծոյ յա-
ւիտենակից բանն է որ իր անձին վրայ
մարդկային ժամանակաւոր գոյացութիւն
առնելով հանդերձ՝ ապրեցաւ Աստուած և
մարդ միանգամայն, անբաժան պահելով
աստուածութիւնը իր հոգիէն և մարմինէն:
Կը հաւատանք ու կը դաւանինք նոյնպէս՝
որ խաչին վրայ հոգին աւանդելէ ետքը՝
աստուածութիւնը դարձեալ չբաժնուեցաւ
թէ իր հոգիէն և թէ՛ մարմինէն: Մեր
փրկութեան համար՝ կամաւորապէս յանձն
առաւ ոչ միայն չարչարանքն ու մահը,
այլ նաեւ երեքօրեայ թաղումը, և ինչպէս
Անպարագրելի ծնած էր Կոյս մօրէ մը,
հաճեցաւ պարփակուիլ գերեզմանի մը մէջ՝
յորոշմ ոչ որ երբեք եր եղեալ (Յովհ. ԺԹ.
41), համաձայն իր կանխասացութեան՝
թէ՛ Եղիցի որդի մարդոյ ի սիրտ երկրի գե-

րիս տիւս և գերիս գիշերս (Մատթ. ԺԲ.
40): Մեզի համար մահուան որջ եղող
գերեզմանը իրեն համար եղաւ կենդանու-
թեան աղբիւր, կամ՝ մայրենի արգանդ,
ինչպէս կ'ըսէ Պետրոս Ոսկիաբան, արգանդ՝
որ յղացաւ մեռեալ մը և ծնաւ ողջ մարմին
մը: Հնչեց յանկարծ նոր արարչութեան
ամենաբաղձալի Եղիցին... մեռած ու թա-
ղուած Փրկիչը դէպ ի կեանք վերադար-
ձաւ: Բացուեցան Երկնքի ադամանդեայ
դռները, և վերէն վար սաւառնող լուսա-
փետուր Հրեշտակներ մինչ կ'աւետէին աշ-
խարհի ազատութիւնը մեզքի գերութենէն,
Ան իր փառաւորեալ մարմնովը այնպէս
կ'անցնէր կափարիչ վիմէն դէպ ի դուրս՝
ինչպէս արեգակնային ճառագայթը կը թա-
փանցէ կ'անցնի բերեղի մէջէն: Այս կեր-
պով կատարուեցաւ իր միւս կանխասա-
ցութիւնն ալ՝ թէ Ես դեռ գտնուեմ իմ՝ զի
միտակցաւ առից զեւ... Իշխանութիւն ու-
նիմ դեռ զեւ և իշխանութիւն ունիմ միւ-
սակցաւ առնող զեւ (Յովհ. Ժ. 18):

Ահա համառօտիւ՝ ընդհանուր քրիստո-
նէութեան և յատկապէս Հայ Եկեղեցւոյ
դաւանանքը՝ Քրիստոսի թաղման և յա-
րութեան մասին: Բաց ի աւետարանական
թէ առաքելական կուռ և ջինջ պատգամ-
ներէն, բոլոր սուրբ Հայրերը կը հաստա-
տեն թէ Քրիստոս յարութիւն առաւ գե-
րեզման դրուած իր սեփական մարմնովը
որմէ անբաժան էր աստուածութիւնը: Յի-
շեցն միայն մերիներէն: Ս. Նարեկացին
մեկնելով Երգ Երգոցին սա խօսքը. «Ես
ննջեմ և սիրտ իմ արթուն կայ», կ'ըսէ
Քրիստոսի համար. Աստուածութեան ի
գերեզմանի արքունի եր, և մարմնոյն մեռե-
լութեամբ՝ ի քուն: Նոյնը կը կրկնէ Զա-
քարիա Կաթողիկոս՝ աւելի յստակօրէն.
Մարմնով մեռանիմ, և աստուածութեամբս
կառավարեմ զարարածս: Նմանապէս Շնոր-
հալին և ուրիշներ: Սակայն գերիվեր են
այս մասին մեր շարականները: Տարբեր
նշանակութիւն կրնան ունենալ, օրինակի
համար, Քրիստոսի թաղման և յարութեան
նուիրուած սա տեսակ նկարագրող բացա-
տրութիւններ. Արարիչն ամենեւեմ այսօր

եւեք ի մէջ մահացելոց: Անմահութեանց տոռոյ
Քրիստոս այսօր ի հող մահոռ խոնարհեցաւ,
և թնակեալն ի յոյս անմատոյց՝ քաղեցաւ
մարմնով ի սիրտ երկրի: (Յովսէփ) ԶԱՆԱՊԱ-
ԿԱՆ, ԶԱՍՏՈՒԱԾԱՅԵԱԼ ՄԱՐՄԻՆՆ ԿԱՏԵԱԼ
սուրբ կոտորվի և եղ ի գերեզմանի: Չորունս
դժոխոց պղնձիս խորտակեցեր, Քրիստոս,
յորժամ յարեար ի մեռելոց հօր գօրու-
թեամբ: — Չոր մահոռն երկիւղիչ ընդ մե-
ռեալս: — Չոր մահոռն կարծեար, եւ ինքնիշխա-
նութեամբ յարուցեալ՝ զմահոռ կոյծ զիշխա-
նութեան... — Յարեար յառնար երրորդի, վեմբ
կատարեցան, երկիր շարժեցաւ, սասանեցան
դժոխք, սա և կենդանիս յաշխոսեցի Քրիս-
տոս, եւն, եւն:

Պօղոս Առաքեալ սոյն կենսական վար-
դապետութիւնն է որ կը վճռէր ըսելով.
Ի նմա թնակեալն ԼԻՈՒՄՆ ԱՍՏՈՒԱ-
Ի ՆՈՒԹԵԱՆ մարմնապէս (Կող. Բ. 9), այ-
սինքն՝ աստուածութիւնը Քրիստոսի մէջ
կը բնակի ոչ յարակցութեամբ միայն՝ ինչ-
պէս սուրբերու մէջ կը գտնուի Աստուած
իր շնորհներով, ոչ ազդեցութեամբ՝ նման
արեգակին որ երկրի վրայ կ'իշխէ իր լոյ-
սին ծաւալումովը, և ոչ ալ մասնակի կամ
կիսովին, այլ ամբողջապէս զոյացարար և
անձնաւորական միաշնորհութեամբ: Արդ՝ երեք-
օրեայ թաղման ատեն եթէ աստուածու-
թիւնը բաժնուած ըլլար Անոր հոգիէն կամ
մարմնէն, պիտի ենթադրուէր ժամանակ
մը՝ ուր եղած չէ նոյն Քրիստոսը, այ-
սինքն՝ Աստուած Բանը հոգի և մարմին
ունեցող: Մոլորութիւն անտեղի և այլան-
դակ՝ զոր նոյն Առաքեալը կ'ոչընչացնէ
կրեկ և այսօր նոյն և յաշխոսեցի: (Եբր.
ԺԳ. 8), և կը յաւելու. Յռանաւս պէս-
պէս և յօտարաձայն մի՛ դանդաղէք:

*
* *

Հակառակ այս տիեզերական հաւատ-
քին, տեսէք սակայն թէ ինչպէս սաղմնեան
վեղարաւորը յանդգնէր է ապականութեան
և ոչընչացման ենթարկել տէրունեան եր-
կըրպագելի մարմինը: Քրիստոս մարդուն

հոգին — կը գրէր ան — ի սկզբան միս
և մարմին եղաւ, բայց ի վերջոյ միս մար-
մինը չքացաւ (Թիւ 1, էջ 29)... Ունայ-
նութեամբ զգեցած կարեկիր մարմինը, մեղք
եղած մարդ, ապականութեան ենթակայ եր
և եղաւ...: Անոր մեռելոյ վայրկեանը ոչրիչ
բան չէ՝ երե ոչ մեռելն մարմինի դադրիչը
Քրիստոսինը ըլլարէ...: Ոչնչացաւ ան այն-
պէս՝ ինչպէս կ'ոչնչանայ կիզկի նիւրբ սա-
տիկ կրակին մէջ... (Թ. 5, էջ 143,
146): — Ահա՛ ուղեղային ստոյգ վի-
ժումներ, յիշեցնող հոգեկան դատարկու-
թիւնը անոր՝ որ Յարութեան խորհուրդին
մէջ չբացումէ զատ ուրիշ բան չի տես-
ներ: Նշանաւոր անհաւատներն անգամ
չեն համարձակած հանրութեան հրամցը-
նելու այսքան ծիծաղելի անտեղութիւն-
ներ: Սրբաւոր՝ բաւական յոգնեցաւ ցու-
ցնելու համար թէ Քրիստոսի մարմինը
գերեզմանէն փոխադրուած էր, բայց վերջ
ի վերջոյ հետեցուց թէ անշարժ մնաց իր
տեղը: Աւելի հեշտ է Ուրեանի՝ մեթոքը՝
թէեւ ոչ գիտաւոր. «Այնպէս ու անլու-
ծանելի հարց մըն է, կ'ըսէ, ու մենք միշտ
անգէտ պիտի մնանք իրերու այս վիճա-
կին»: Այո, անհաւատը միշտ անգէտ պիտի
մնայ հրաշքներու հրաշքին, ասիկա գէթ
իր խոստովանութիւնն ըլլալով՝ այնքան
իր խոստովանութիւնն ըլլալով՝ այնքան
զարմանք չի պատճառեր: Բայց իրօք զար-
մանալին ու պօքալին այն է՝ երբ մէկը
իր կղերականի հանգամանքով չի քաշուի
Յարուցեալ Փրկչին ընելու ամենէն ան-
հեթեթ ու աներեւակայելի նախատինք-
ները:

Տեսնենք նախ թէ Քրիստոսի մարմինը

1. David - Frédéric - Straus, գերման անկրօն
իմաստասէր, ծնած ի Լուդովիկոպոլսկ (Վիլիբրուկ),
հեղինակ «Ուսումնասիրութիւն քրիստոնէութեան ծագ-
ման վրայ» գրքի մը (1808-74):

2. Ernest Renan, ֆրանսացի անհաւատ իմաստասէր
և պատմագիր, թրեկիէ ծնած: Բարեպաշտ ընտանիքի
զաւակ ըլլալով՝ թէեւ յանձնուած էր կրօնական դաս-
տիարակութեան, բայց իր բուն բնաւորութեան հե-
տեանքով՝ սկսաւ նախ դժգոհել այդ վիճակէն, և յետոյ
փոխելով բոլորովին իր դիրքն ու համոզումները՝ պայ-
քարել քրիստոնէական կրօնքին դէմ (1823-92):

Իսկ գերեզմանին մէջ կամաւորապէս պարփակուած տիեզերքի Աւարիչը՝ ոչ պիտի ուզէր և ոչ ալ պիտի կրնար ոչընչացնել իր աստուածային մարմինը, առանց ինքզինքն ուրանալու և խափանելու մեր փրկութեան գործը։ Անոր մարմնանալը, խաչուիլն ու թաղուիլը՝ ո՛րքան մարդկային ըմբռնումէ գերիվեր՝ նոյնքան անդնդախոր ունայնացումներ են արդէն, և ապակաշնութեամբ ու ոչնչացումով զԱյն կրկին ունայնացնելու հրիշային անմտութիւնը կը նշանակէ՝ ուրացում Անոր աստուածութեան և հետեւաբար՝ բոլոր տնօրինական խորհուրդներուն։ Սարգիս Շնորհալի, կաթուղիկէ թուղթերուն մեկնիչ, Պետրոս Առաքեալի Ա. թուղթին մէջ անդրադառնալով Քրիստոսի չարչարելն մարմնով վստահ ելք խօսքին՝ կը գրէ ի միջի այլոց. «Ոչ մերկ աստուածութեանն ասէ գոյ զչարչարանսն և ոչ սոսկ մարդկութեան, այլ միաւորութեանն... Էառ զմահկանացու բնութիւն և նախ իւրացոյց և ընդ աստուածութեանն միացոյց, և ապա ետ զՆա ի չարչարանս և ի մահ, որպէս զի չարչարանք մարմնոյն և մահն՝ աստուածութեանն համարիցի։ Արդ ո՞ւր են այնոքիկ որ զգիրս սուրբս կամակորեն՝ ի կորուստ անձանց իւրեանց և ի գայթակղութիւն լսողացն։ Եւ ոչ կամին միտ զենե Գլխաւոր Առաքելոցն՝ որք երաշխաւոր լինին բանիւքն իւրեանց և աստուածութեանն խոստովանին զմարմնոյն չարչարանս և զմահն։ Վասն զի մինն ասէ. «Քրիստոսի չարչարելն մարմնով վասն ձեռ»։ Իսկ միւսն ի վերայ այնորիկ վկայէ. «Քրիստոս մեռաւ, ասէ, վասն մեղաց մերոց՝ ըստ գրոց»։ Տեսանե՞ս զի միայ երեսաց խոստովանիւն զչարչարանն, զմահն, ԶԹԱՂՈՒՄՆ ԵՒ ԶՅԱՐՈՒԹԻՒՆՆ, և ոչ զանազան երեսաց¹»։

Ս. Հայրերը իբր հաւատոյ մաս կ'աւանդեն ոչ միայն Անմահին մահը գուժող հաւգին անցուդարձերն ու բնութեան սասանութիւնները, այլ նաեւ չարչարանքներուն յարակից մանր և աննշան կարծուած դէպքերն ու գործողութիւնները, վասն զի ամէնը մէկիկ մէկիկ մարգարէացուեր են

Հազարաւոր տարիներ առաջ, և հաւա-
տարմաբար կը ներկայացուն Սւետարա-
նիչներէն:

Այս տեսակէտով շահեկան է խորհրդա-
ծուծիւնը ուրիշ հոգեծից վարդապետի մը՝
որ մեկնելով Քրիստոսի պատմութեանին
շուրջ եղած անցուդարձը խաչահան զի-
նուորնեքու կողմէ՝ սա խօսքերը կ'ընէ.
«Եւ է՛ր վասն զայս ամենայն գործ զի-
նուորացն Աւետարանիչն մի ըստ միոջէ
թուէ. — Զի ցուցցէ թէ ոչ ըստ պատահ-
ման ինչ խառն ի խուռն զայս զինուորքն
գործեցին: Այլ և ոչ զպատմութեանսն
զանց արասցուք տեսութեամբ: Նախ ըզ-
մարգարէականն զնչ, և նշանակէ թէ ոչ
ըստ այլոց պատմութեանաց էր՝ այլ ի վե-
րուստ առանց կարանի: Այսպէս և աս-
տուածութիւնն՝ որ էր ի մարմնի յորումն
զգեցեալ ունէր զայս պատմութեան, ի վե-
րուստ էր՝ այսինքն յերկնից: Եւ որպէս
պատմութեանն առանց կարանի, այսպէս և
ի սմա ոչ արարած ինչ գոյ իմանի ապա-
կանացու և ապակնակիր: Եւ որպէս ոչ
ճեղքեալ ի չորսն բաժանեցաւ, և ոչ ի
գերեզմանիս ըստ մերոցս մարմնոց ապա-
կանեալ յիշարարելիչն դատնալով սեռս, այլ
անապական և անրածանկի կացեալ մնացեալ
միշտ՝ ընդ միացեալ Աստուածն Բանի՝ որ հա-
ճեցաւ մարմին լինել ըստ աւետարանական
բանին՝ առ ի փրկութիւն մարդկան ² »:

Այս բոլոր վկայութիւններէն որոշ կը հասկըցուի թէ ինչո՞ւ համար քրիստոնէա-

1. Սբբոյ Վարդապետին Սարգսի Հայոց Իմաստա-
սերի՝ Մեկնութիւն հօթն թղթոցն Կաթողիկէց, էջ
428-429,
2. Նաւայի ասորոյ Վարդապետի Մեկնութիւն Յով-
հաննէս Աշեստարանի, հայերէն թարգմանուած՝ հաւանա-
բար Զաքարիա Կաթողիկոսի օրով, որ վերջերս (1920)
լոյս տեսաւ բաղդատական ծանօթութիւններով և ներա-
ծուծեամբ Հ. Գ. Վ. Զրաքեանի կողմէ, Գործին վրայ
գաղափար կազմելու համար՝ կը բաւէ զիտնալ որ Դեր-
ասլին զայն կարդացեր ու ինչ ինչ կէտերու մէջ անկէ
ներշնչուեր է, ինչպէս կը հաւաստէ մեր միաբանակից
Հայրը:

կան հաւատքին հիմնակէտ նկատուած է մեր Փրկչին աստուածային մարմինն անապականութիւնն ու վերակենդանութիւնը։ Վասն զի թէպէտ Քրիստոսի մահով լիովին գործադրուեցաւ մեր արգարացումը և յաւիտենական փրկութիւնը, սակայն ասոնց հաստատութեան ու տարածման համար՝ Աստուած իբր միջնորդ և պայման դրաւ իր Որդւոյն Յարութիւնը։ Բայց ինչպէս կրնար հաստատուիլ ու ընդհանրանալ այսպիսի հաւատք մը՝ եթէ այնքան նախատինքներով Յիսուսի մահը գիտցուելէ ետք, Անոր աստուածային մարմինը մնացած ըլլար նոյն անկենդան վիճակին մէջ ու ենթակայ ապականութեան։ Մարդիկ ինչպէս պիտի խրախուսուէին արգարութեան և յաւիտենական կեանքին յոյսով, եթէ տեսնէին արգարութեան միջնորդը մեռելութեան զոհ եղած։ Օրհնեալ է Աստուած, կը յարէ Առաքելապետը, որ ըստ քաղովոյ ողորմոտքեան խորով ծնաւ զմեզ վերստին ի յոյսն կենդանիի ի ձեռն յարաբեանն Յիսուսի Քրիստոսի ի մեռելոց (Ա. Բեռնէ Յիսուսի Քրիստոսի ի մեռելոց աստուածային Պետր. Ա. Յ)։ Ապա ուրեմն աստուածային Յարութիւնը՝ որպէս առարկայ հաւատքի այս հանգամանքով է որ՝ կ'ըլլայ մեր արգարանալուծն պատճառը, և մեզի կը մերդարանալուն պատճառը, և մեզի կը մերձեցնէ Քրիստոսի մահուան արդիւնները, կ'ամրապնդէ հաւատքնիս նկատմամբ ամէն հաւատալիքներու, կը զօրացնէ մեր յոյսը՝ որով կը սպասենք արգարութեան շնորհս, ու այս հաւատքով և յոյսով է որ մեր մէջ կ'աճի, կը պահպանուի արգարութիւնը և կը միանայ հաղորդեալ երաւրութիւնը և կը միանայ հաղորդութիւնը։ Ասոր համար՝ Գլխաւոր կեանքին հետ։ Ասոր համար՝ Յարութիւնը։ Առաքեալները Քրիստոսի Յարութիւնը միայն կը շեշտեն իբր խաբիսի և հիմ իրենց քարոզութիւններուն, վասն զի ինչպէս վերեւ յիշեցինք՝ այս է եզր և բնագիտական վիճակն ամէն հաւատալիքներու, բովանդակութիւն ամէն հաւատալիքներու, ասոր մէջ յայտնապէս կ'իմացուին բոլոր աստուածային կատարելութիւնները, ասով կ'ապացուցուի Որդւոյն Մարդեղութիւնը, և ասով փրկագործ չարչարանքն ու մահը, և ասով կը հասկընանք թէ Անոր պատուիրանները են և խոստումները՝ անստուածային են և խոստումները՝ անստուածային են և խոստումները՝ անստուածային են։

սուտ։ Նոյն իմաստը ունի Պօղոս Առաքեալին սա խօսքն ալ. Երբ խառնովանեցես և հաշատացես ի սրտի քում քե Աստուած յարոյց գիրխատու ի մեռելոց՝ կեցցես (Հռոմ. Ժ, 9)։ Այսպէս նաեւ բոլոր Առաքեալները անձնական փորձերով համոզուած որ Քրիստոսի մահով գայթակողները Անոր յարութեամբ կը հաստատուն հաւատքի մէջ, Յարութեան վարդապետութեամբ կը սկսէին ու կ'աւարտէին իրենց խօսքերը՝ ոչ միայն Հրեաներուն, այլ նաեւ Հեթանոսներուն ուղղելով, ինչպէս Պետրոս կուռնելիտի տան մէջ, և Պօղոս՝ Արիսպագոսին առջեւ։ Նմանապէս անոնց հետեւող աշակերտներ, մարտիրոսներ ու խոստովանողներ՝ Քրիստոսի յարութիւնը ունէին խաբիս իրենց հաւատքին, և ասով կ'ըմբերանէին հեթանոս ատենակալները՝ երբ անոնք Փրկչին մահն ու խաչը կը նախատէին։ — Արդ, կը հարցնենք մեր բացատրութիւն մշակողին. Առաքեալներ, Հայրապետներ և հին ու նոր քրիստոնեայ բիւրաւոր դիւցազններ և զիւցազնուհիներ՝ ամէն ազգերէ ամէն վիճակէ և ամէն տարիքէ, պիտի ուզէին Յարութեան հաւատքին համար իրենց կեանքերը զոհել սուկալի տանջանքներու մէջ, եթէ ունեցած ըլլային՝ այս մասին՝ հեռաւոր նշոյլ մը իսկ թերահաւատութեան։ Պիտի կարեն նային անոնք մտքէ անցընել որ օր մը Քրիստոսի պաշտօնեայ նկատուած մէկը պիտի յանդգնի ուրանալ Անոր աստուածային Յարութիւնը՝ սա տեսակ անճոռնի բանգագուշանքներով. Քրիստոսի բնախօսական մարմնին փառաշրջումը վարկապարտի պատիւ մըն է ընծայուած այն բանին՝ որուն դատապարտութեան վճիռը արտասանեցին ինքն Քրիստոս և իր առաքեալները։ Նիշրական մարմինը չի կրնար ըլլայ և չի եղած մանաւանդ Քրիստոսի համար որ արժանանայ այն վիճակին որ հոգիներու և Հոգիին միայն վերապահուած է (Թ. 5, էջ 143). — Քրիստոս իր արձակած մահուան վճիռը գործադրեց նախ իր մեղեկն մարմնին վրայ, դատարկելով գերեզմանը մարմնիկէ, դիակէ, ինչպէս պիտի դատարկուի տիեզերքը

ամեն եկեղեցի երբ յաշխոսանեցրէ իրենց յրման հասնին (Սնդ) — Մինչ զԱյն ձանչ-
ցանք այս երկրի վրայ մտնելն մարմնով՝
յարտընեկն ետք նոյն կերպով չէ որ ունի
Ան իր մարմինը: Երբ փրկութեան գործը
կատարուեցաւ՝ ալ չկար մարմինը մտնելն,
վերջացած էր անոր դերը (144) — Նշեց
պետք է որ ոչ որ տեսաւ Քրիստոսի գե-
րեզմանը դրոշմ մարմնին փառաշարունը, ինչ
որ տեսաւ պարզապէս սա էր՝ քե մարմինը
չկար (143) — Վերջապէս Քրիստոս մար-
միններուն յարտընեկն մասին հին վայրենի
ցեղերուն ընդդէմակերպ չէ որ ուսուց, և այլն:

Առ այժմ նշանակեցինք զլիաւորները
իր հայհոյութիւններուն, որոնք զգուանք
և զայրոյթ կրնան ազդել ընթերցողներու,
խորհելով մանաւանդ որ արտադրութիւն
են վանական արեղայի մը գրչին: Անոնք
կը թուին ըլլալ չարաշուք արձագանգը
խաչահաններու մրմոցին թէ Զայս ա-
պրեցոյց՝ զիկքն ոչ կարէ ապրեցոյցանել:
Աստուածասպաններու այս հեգնանքէն ինչ
տարբերութիւն կը մնայ յայտարարել ի
լուր աշխարհի թէ Գերեզմանը դրոշմ Քրիս-
տոսը իր մահուան վճիռը գործադրեց իր
մարմնին վրայ, զատարկելով գերեզմանը
դիակէ... Ահա թէ մինչեւ ո՛ր է հասեր
ապերասանութիւնը մարդկային իմացա-
կանութեան այս անպէտ ախոյեանին՝ որ
հաւատոյ խնդիրներուն երկրորդութեամբ
մօտենալը հիկցած անմտորիւն կը կոչէր:

Բայց մենք ըսինք արդէն որ ինքնա-
հաւան իմաստակութիւնը կանգ առնել չի
գիտեր: Չկարենալով փառաւորեալ Յա-
րութեան խելը հասցնել, հոն միտէ և ու-
կորէ զատ՝ ուրիշ բան չի տեսներ. հին
վայրենի ըմբռնութիւններու կը հաւասարեցնէ
անոր մասին քրիստոնէական լուսափայլ
հաւատը, և իր այս գործած աւերները
պարտկելու «գերզգոնութեամբ», յանկարծ
մէջտեղ կը դնէ իր երազած մէկ չքնաղ
գիւտը, որու համաձայն Քրիստոս Տէրը —
ըստ իրեն՝ լքած ըլլալով արդէն սեփա-
կան մարմինը՝ որպէս ապականելի նիւթ —
յարութիւն առած կ'ըլլայ նորոգուած հո-
գեւոր մարմնով մը, անով կ'ապրի ու կը

հրահանգէ առաքեալները և անով կը վե-
րանայ երկինք: Ահա ո՛ր մոլորութիւն,
տրամագծօրէն հակառակ աւետարանական
ամենայայտնի հաւաստութիւններուն և մա-
նաւանդ յարուցեալ Փրկչին մեծասաստ
պատգամին (Ղուկ. ԺԳ. 38, 39), որով
յանդիմանեց նախապէս ահաբեկուած Առա-
քեալներուն թերահաւատութիւնը, ցուցնե-
լով ու շօշափել տալով իր վերքերը:

Եւ զիտենք որ անոնք յետոյ ոչ միայն
հաւատացին ու հետեւեցան յարուցեալ
Փրկչին, այլ բոլոր աշխարհ քարոզեցին
իրենց տեսածներն ու լսածները, և ապա-
ցոյցը տուին ահռելի տանջանքներով և
մահով:

Արդ ո՛ր խելացին պիտի ուզէ ընդունիլ
թէ Առաքեալներ և բերազան մարտիրոս-
ներ կեանքներին և ամէն ինչ զոհած ըլ-
լան վկայելու համար՝ ոչ թէ փառաւորեալ
Յարութեան և անոր վրայ հիմնուած քրիս-
տոնէական Յոյսին, այլ հնարուած հոգե-
մարմնական ցնորքի մը, որ ուրացումն իսկ
է քրիստոնէութեան՝ իր ահաւոր հետեւանք-
ներով, վասն զի ատով նախ Փրկչին յա-
րութիւնը ուրիշ բան չ'ըլլար՝ բայց եթէ
կեղծիք, և ինք Յարուցեալը՝ կեղծարար,
ինչ որ մտքէ անցնեն անգամ սարսա-
փելի է:

Ուրեմն արեւին լոյսը չտեսնելէ աւելի
մեծ կուրութիւն է յայտարարել թէ Քրիս-
տոսի մարմնին փառաշարունը զատարկե-
րեցին իրքը Քրիստոս և իր առաքեալները:

Իսկ այն անմիտ առարկութիւնը թէ Ոչ
որ տեսաւ Քրիստոսի գերեզմանը դրոշմ
մարմնին փառաշարունը, կապկարար հե-
տեւորութիւն է անկրօններու ծանօթ յան-
կերգին, և կը թուի մոգական նոր լապ-
տերի մը ներկայացումը յար և նման
առարկաւորին, աղմկալի և ծիծաղաշարժ,
որու մէջ կը պակսի ամէնէն կարեւորն ու
էականը. — հաւատքի լոյսը: Եւ յիշուի,
պատճառաբանութիւն թէ պաճարաբանու-
թիւն՝ համարելի է իր սա չքնաղ բա-
նաճեւը. Քրիստոսի մերանման մարմնին
երկրայեացած մարմնին մը վերածուած յա-
րտընեկն հրաշքին մէջ պիտի եկրպոյրէր ու-

րիչ հրաշք մը՝ որ ոչ ինքնիրեն բանի մը
պիտի ծառայէր, ոչ ալ յարտընեկն մեծ
հրաշքին հասկացողութեան պիտի օգնէր. ընդ-
հակառակը անոր իմաստն ու արժեքը ան-
բախտաբար անոր իմաստն (143):

Այսքան հայհոյիչ ուրացումներէ ետք՝
ալ ինչ կը մնայ իրեն իբր Յարտընեկն
մեծ հրաշք. և ո՛րն է ասոր հասկացողու-
թեան համար աւելորդ նկատուած ուրիշ
հրաշքը, եթէ ոչ սա առեղծուածային և
անիմաստ խօսքը՝ որով իբր թէ բացա-
տրած ըլլալ կը կարծէ իր չհասկցած փա-
ռաւորումը. Քրիստոսի ունայեացած հոգե-
ւոր մարմնին անցաւ processի մը մէջ և
նոր փառաշարունը հոգեւոր մարմնին (146):
Եղաւ գնաց: Անիմաստ խօսք մը՝ զոր ինք
ըսողն անգամ չէ հասկցեր:

Դարձեալ եթէ Քրիստոսի սեփական
մարմնով երկինք վերանալն ու Հօր Աս-
տուծոյ աջ կողմը նստիլը անասելի տար-
օրինակութիւն էր՝ ըստ իր յայտարարու-
թեան առ Հ. Փէչիկեան, ինչ մեկնութիւն
տալու ենք սա հակասական խօսքին.
Քրիստոս քաջեց անբաններուն մտքին դէպի
շառափայլ յարտընեկն, յարեալ և նստալ
ընդ աջմէ Հօր (Թ. 1, էջ 9): Միամտու-
թիւն պիտի ըլլար իրմէ յուսալ գոհացու-
ցիչ պատասխան մեր այս հարցումնե-
րուն: Ան պիտի կմկմայ իր ներքինը ցու-
ցաղորդ զժգոյն բառեր՝ հետեւեալներուն
նման. Քրիստոս մարմնով երկինք եղաւ, և
յիշուի որ առջին է՝ «Նովին մարմնով» (չա-
կերտը իրմէ), հակասական չէ, կ'ըսէ, գե-
րագնացապէս ձգնարիտ և իրական է, երեւո-

րական պիտի ըլլար՝ երէ մտնելն մարմնոյ
մասին եղած ըլլար խօսքը (144. Թ. 5): —
Բայց ո՛վ ըսաւ, և ո՛րը գրուած է այդ: Ան-
գերագնացելի տխմարութիւն չէ՞ «Նովին
մարմնով» ի վարդապետութիւնը ամենեկն
անբանաւորն ու մարդկային իմացականու-
րեան դէմ հայհոյանք յայտարարելէ ետք,
եւել յանկարծ գերագնացապէս ձգնարիտ և
իրական հոգեւոր զայն՝ ի նպաստ «չնաշ-
խարհիկ» գիւտին, անարգելով բուն յա-
րութեան փառաւորումը՝ իբր երկոյնական
ու մտնելն մարմնի երկրայեացում... Յիշուի,
մարդ կը փորձուի համոզուիլ որ այսպիսի
ըմբռնութիւններու տէր մէկը կամ կորուսած
ըլլալու է իր մտքի հաւասարակշռութիւնը՝
կամ ընթերցողներուն վրայ կը խնդայ:
Զանց կ'ընենք պատասխանի անար-
ժան դեռ կարգ մը բարբառանքներ, որոնք
իր խելապատակէն դուրս ոչ մէկ տեղ
կրնան գտնուիլ:

Մեզի համար սակայն աւելի անբա-
նաւորն ու զաւեշտականը այդ չըլլալիք
յօդուածներուն մէջ, այն զրչական աճ-
պարարութիւնն է՝ որով կը փորձէ իր
հերետիկոսական զաղափարներուն ծառա-
յեցնել առաքելական պատգամներ, չա-
րափոխելով անոնց հարազատ իմաստները:

Այս մասին կ'արժէ որ քիչ մըն ալ շա-
րունակենք խօսքերնիս, վեր հանելու հա-
մար իր կամաւոր թիւրիմացութիւններն
ու ձախաւեր դիրքին առիթ տուող պատ-

Հ. Թ. Թ.